

YAKIN TARİHTE KASTAMONU'DA KURULAN ŞİRKETLER VE KASTAMONU BANKASI T.A.Ş

Mustafa Eski

I.Meşrutiyet ve sonrasında yapılan çalışmalar sonucunda ülkenin önemli vilayetlerinde eğitim, kültür, sanat ve ekonomik faaliyetler bakımından bir hareketlilik başladığı görülmektedir. Bu durum II. Meşrutiyet sonrasında da devam etmiştir. I.Dünya Savaşı, başlatılan çalışmaların hızını kesmiş ise de Milli Mücadele'den zaferle çıkan Türkiye Cumhuriyeti , her alanda olduğu gibi ekonomi sahasında da büyük atılımlar göstermiştir.

Kastamonu imparatorluğun büyük vilayetlerinden birisidir. Özellikle Osmanlı'nın son dönemlerinde burada önemli çalışmalar yapılmıştır. Kurtuluşu ekonomik yapının iyileştirilmesinde gören halk, çeşitli şirketler kurmuş ve küçük sermayeyi bir araya getirmeyi başarmıştır. Halkın bu dinamizmi Cumhuriyet dönemine de yansımış ve ilk yıllarda taşra ölçeğine göre ciddi atılımlar atılmıştır. Bunlardan birisi de Kastamonu Bankası T.A.Ş dir.

Bu araştırmamızda II.Meşrutiyet ile başlayan ekonomik bilinçlenmeyi ve bu çerçevede kurulan şirketleri inceleyerek bu ilimizin yakın tarihimizdeki ekonomik yapısını analiz etmeye çalışacağız.

I.Rehber-i Terakki Kastamonu Şirketi

II. Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra Temmuz 1324'de Kastamonu'da kurulan ilk ticaret şirketidir. Fahri olarak yürütülen ilk yönetim kurulu başkanlığını Latifzade Mustafa Vasfi, veznedarlığı Kavukluzade Hafız Hüsnü üstlenmişlerdir.

MUSTAFA ESKİ

Sofuzade Tevfik de yönetim kurulunda yer almıştır¹. Şirketin ilk kurucularına “müessis” sonradan katılanlara da “muhterem” unvanı verilmiştir.

Rehber-i Terakki Şirketinin ilk yedi sekiz aylık dönem içinde halkı tatmin edecek düzeyde bir çalışma gösteremediği, sadece kendir aldığı, hatta bu kendirleri depo ederek satamadığı anlaşılmaktadır. Bu beklentilere ilk cevap Ziraat Bankası memurlarından Mehmet Feyzi'den gelmiş ve bu kişi şirketin daha dinamik olmasını, sadece kendir alımıyla uğraşmamasını söylemiştir. Ayrıca yeni kurulan Terakki-i Ziraiye Şirketi'nin Rehber-i Terakki'ye rakip olmadığını, birisinin ticari ötekini ise, zirai olduğunu esasen Kastamonu'da daha çok sayıda şirketin kurulması gerektiğini yazmıştır². Şirketin umumi vekili Hersekli Mehmet İzzet ise bir basın açıklaması yapmış ve kısa bir sürede büyük atılımların yapılamayacağını, kuruluş çalışmalarının ve sermaye biriminin devam ettiğini bu birikimin Avrupalı ölçülere göre kullanılmasına çalışıldığını esas amacın Kastamonu yöresindeki kendirleri değerlendirmek olduğunu, kurucuların hepsinin de ticareti bilen kişilerden oluştuğunu açıklamıştır.

Şirketin ilk genel kurul toplantısı 15 Ağustos 1325 tarihinde Darülkurra Medresesi'nde yapılmıştır. Başkan Mustafa Vasfi, bir yıllık çalışmalar hakkında bilgi vermiş ve şirketin önemine değinmiştir. Mustafa Vasfi, memleketlerin hayatlarının ticaretle kaik olduğunu, ticarete ileri gitmeyen bir ülkenin ziraat ve sanat sahalarında da gelişemeyeceğini, toprağımızdaki servetleri işletmek için ferdi olarak yeterli sermayeye sahip olmadığımızı, bu sebeple medeni memleketlerde olduğu gibi küçük birikimlerden işe yarar sermaye hasıl etmek gerektiğini, vatanımızın ve Kastamonu'un ticaret bakımından geri kaldığını ; kurulan bu şirketin Kastamonu'da ticaretin gelişmesine yardımcı olacağını söylemiştir. Verilen bilgilerden anlaşıldığına göre şirketin ilk kurucularının sayısı 278, hisse miktarı 349'dur. O yıl 45 kişi daha katılmış ve 57 hisse almıştır. Neticede şirket mensupları 323'e hisse sayısı da 406'ya yükselmiştir. Vefat edenler olduğu için kişi sayısı 310'a, hisse miktarı da 392'ye düşmüştür. Başlangıçta 392 hisseden 39200 kuruş giriş ve taksitler halinde senede 12 Mecidiye hesabı ile 94080 kuruş alınmıştır. Diğer alınan paralarla makbuz 134140 kuruşa yükselmiştir. Bu rakama şirketin safi temettusu olan 5575 kuruş da eklenmiş ve diğer gelirlerle birlikte asıl temettü 7439 kuruşa yükselmiştir. Buna karşılık 1612,5 kuruş masraf gösterilmiştir. Demirbaş vb. Gibi harcamalar için 1863 kuruş 30 para masraf edilmiş olup safi temettü 5575 kuruş 10 para olmuştur. Yapılan hesaba göre her hisseye 340 kuruş para düşmüş, hisse başı kar ise; 18 kuruş 39 para olmuştur. Bu verilen bilançoya göre tenkitler de cevaplanmış ve paranın atıl ve nemasız kalmadığı ifade edilmiştir. Buna göre 1 Ağustos 1325 tarihi itibarıyla şirketin sermayesi 134140 kuruş, ticareti de 5575 kuruş 10 para olmuştur³.

¹ Köroğlu Gazetesi, 20 Ağustos 1325, sayı:38

² Köroğlu Gazetesi, 26 Mart 1325, sayı: 17

³ Köroğlu Gazetesi, 27 Ağustos 1325, sayı: 39; Kastamonu Gazetesi, 19 Ağustos 1325, sayı: 1805

KASTAMONU T.A.Ş

Genel kurulda yönetim kurulu üyesi ve şehir esnafından Sofuzade Tevfik bir konuşma yapmış ve “*Hürriyetin Kastamonu’da ilk feyz-i zuhuru Rehber-i Terakki Kastamonu Şirketi olduğunu cümleten itiraf ederiz*” demiş ve amaçlarını anlatmıştır. Yönetimin bir yıldır fahri çalıştığını, maaşlı bir muhasebeci tutulmasını hatta şirket ana sözleşmesinin 2.maddesi gereğince başkan ve veznedarın da maaşlı olmasını, ayrıca okur yazar bir hademe alınmasını istemiştir. Şirketin amacını sanayi müesseseleri kurmak ve ticaretle meşgul olmak şeklinde açıklamıştır. Görüldüğü kadarıyla Sofuzade Tevfik, şirket için bugünkü anlamda profesyonel bir yaklaşım göstermiştir. Konuşmalardan sonra seçimlere geçilmiş ve yönetim kuruluna şu kişiler seçilmişlerdir:

Latifzade Mustafa Vasfi (başkan), Sofuzade Tevfik (başkan yardımcısı), Kavukluzade Hafız Hüsnü, Belediye Reisi Hacı Necip, Muhzırzade Mahir, Altıntopoğlu Kostaki (veznedar), Akdoğnluzade Mehmet Ali, Yakupyan Artin, Ekşizade Mehmet, Paçacıağazade Muhittin, Boyacızade Sadık⁴.

Şirketin ikinci olağan toplantısı 13 Ağustos 1326 günü yapılmıştır. Yönetim kurulu adına Mustafa Vasfi konuşmuş ve çalışmalar hakkında bilgi vermiştir. Sofuzade Tevfik de konuşmasında önemli konuşmalara değinmiştir. Sofuzade, şirketin amaçlarından birinin memlekette sanayi müesseseleri kurmak olduğunu, ancak toplanan paraların buna yetmediğini, velev ki bu para ile bir sanayi müessesesi kurulsa bile işletme masrafları için yine çok miktarda paraya ihtiyaç bulunduğunu ifade etmiştir. İthalat ve ihracat için İnebolu limanının bitmediğini ayrıca makine ve ticaret mallarının taşınması için yolların elverişli olmadığını söylemiştir. Tevfik Bey’in konuşması üç yönden önem taşımaktadır. Birincisi asrın başlarında sanayi kurmak için yeterli sermaye bulunmamaktadır. İkincisi sanayinin bir memlekete gelmesi için temel alt yapı olarak yol yoktur. Üçüncüsü, dışa açılma ithalat ve ihracat için liman yapılmamıştır. Bugün de Kastamonu’da aynı durum devam etmektedir. Yine sermaye yetersizliği vardır ve yolların standardı düşüktür. 1882 yılında başlayan liman inşaatı 115 yıldan beri devam etmektedir. Büyükçe bir balık barınağını andıran İnebolu limanının ne zaman biteceği ise bilinmemektedir. Şüphesiz ki o günlerde ekonomiyi etkileyen yol ve liman konusu bugün de aynı olumsuz halini sürdürmekte ve Kastamonu’nun gelişmesini engellemektedir.

Kongreye sunulan 1 Ağustos 1326 tarihli bilançoya göre şirketin sermayesi 217975 kuruş 10 para, ticareti 10432 kuruş 35 para itibarıyla toplam 228407 kuruş 45 para olarak açıklanmıştır. Seçimlerde yönetim kurulu şu şekilde oluşmuştur. -3

Latifzâde Mustafa Vasfi(Başkan), Sofuzâde Tevfik, .Altıntopoğlu Kostaki, Kavukluzâde Hafız Hasan, Muhzırzâde Mahir. Ekşizâde Mehmet, Artin Yakupyan, Kibarzâde Hakkı, Paçacıağazâde Muhittin, Akdoğanlızâde Mehmet Ali(veznedar), Konyalızâde Abdullah.⁵

⁴ Aynı yer

⁵ Köroğlu Gazetesi, 19 Ağustos 1326, sayı: 90; Kastamonu Gazetesi, 23 Ağustos 1326, sayı:1856

MUSTAFA ESKİ

Şirketin üçüncü genel kurul toplantısı 13 Ağustos 1327 günü yapılmıştır. Başkan Mustafa Vasfi, bilançoğu sunmuş ve genel bir konuşma yapmıştır. 1324 senesinden beri ortaklardan 281 kişinin kaldığını, bunların 358 hisseye sahip bulunduğunu, 1327 senesindeki gelirin 5340 kuruş olduğunu açıklamıştır. Bilançodan anlaşıldığına göre 1 Ağustos 1327 tarihi itibarıyla şirketin sermayesi 310127 kuruş 5 para, ticareti 21368 kuruş 20 para itibarıyla toplam 331496 kuruş 25 para olmuştur. Yapılan seçimlerde şu kişiler yönetimde görev almıştır:

Latifzâde Mustafa Vasfi, Sofuzâde Tevfik, Altiğazâde Hafız Mehmet. Altıntopoğlu Kostaki, Kösezâde Hacı Ahmet, Ankaralızâde Hafız Mehmet, İshakzâde Hacı Necip, Frenkzâde Hacı Hüseyin, Hamamcızâde Hacı Mustafa, Akdoğanlızade Mehmet Ali, Muhzırzâde Mehmet Mahir.⁶

Rehber-i Terakki Şirketi'nin dördüncü toplantısı 1328 senesinin Temmuz ayında olmuştur. Ancak Ramazana tesadüf etmesi ve I. Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine toplantı gecikmiş ve 7 Kânunuevvel 1328 günü yapılmıştır. 1 Ağustos 1328 tarihi itibarıyla şirketin sermayesi 409976 kuruş 25 para, ticareti 226723 kuruş 10 para itibarıyla toplam 4436695 kuruş 35 para olarak açıklanmıştır. Yapılan konuşmalarda şirketin hinta işiyle meşgul olduğu ve başarılı işler yaptığı ifade edilmiştir. Toplantı sonunda seçimler yapılmış ve şu kişiler yönetim kurulunda görev almıştır:

Latifzâde Mustafa Vasfi, Akdoğanlızade Mehmet Ali Altiğazâde Hafız Mehmet., Sofuzâde Tevfik., Altıntopoğlu Kostaki., Hamamcızâde Hacı Mehmet. Frenkzâde Hacı Hüseyin, Kösezâde Hacı Ahmet. Paçacığazâde Muhittin, Karabet Herliyan. İshakzâde Hacı Necip⁷.

Rehber-i Terakki Şirketi ne vazık ki; çalışmalarını dinamik bir şekilde sürdürmemiştir. Bunda sermaye yetersizliği ve yönetim hataları etkili olmuştur. Şirket 1329 yılında kapanmıştır. Bu konuda basın kayıtlarında açıklayıcı bilgiler yoktur. Ancak 1330 yılında Köroğlu gazetesinde "İktisâdî derterimiz ve merkez-i vilayet ahalisine bir hitâbımız" başlıklı bir yazı yayınlanmıştır. Bu yazıda ticaretin gelişmesine ve şirketleşmenin önemine değinildikten sonra "...pek cüz'i himmetle beş bin lira-i nakde. mâlik olmuş olan Rehber-i Terakki Şirketi maatteessüf geçen sene feshedilerek parasını alan savuştu. Terakki-i Ziraiye Şirketi ise yaşına girmeden öldü." ifadesine yer verilmiştir. Yine yazının devamında, "Kastamonu merkezi atâlet me'meni denilse sezâdır. Ne olurdu beş bin lira kadar bir sermayeye sahip olan şirketle bir iş tutulsa idi? Geçen seneden beri bu miktarın fazla bir yekûna bâliğ olduğurı görmüş olurduk: Bugürı gördüğümüz bir şey: Sıfır. Rehber-i Terakki Şirketi'nin idame edilememesini mucip-i esbâb olarak. sermayenin nâfi bir mahalde

⁶ Köroğlu Gazetesi, 18 Eylül 1327, sayı:140; Kastamonu Gazetesi, 22 Ağustos 1327, sayı:1907.

⁷ Köroğlu Gazetesi, 12 Kânunuevvel 1328, sayı:191; Kastamonu Gazetesi, 17 Kânunuevvel 1328, sayı:1975.

KASTAMONU T.A.Ş

işletilmemesi gösteriliyor! Ne kadar acayip ve şayân-ı teessüf esbâb! Evet! Bu bir cihetin ilavesiyle doğrudur: Bilfarz şürekâdan kendir tüccarı, şirketin kendir almasına. pamuk: tüccarı pamuk almasına mâni olacak sebepler ihzar eder ise elbet kendilerinin cüz'i ve hasis menfaatleri için kendileri de. dahil olduğu halde milletin ayağı altındaki dalı kesmiş olur. Ve felâketli sukutlarını kendileri hazırlar. Bilhassa bu bu elim hakikatleri merkez-i vilayet halkına tevcih etmek istiyoruz. Her nerede olursa olsun merkez muhassala-i kuvva olarak arz-ı vücûd eder. Kastamonu'da ise. hâl, bilakis"⁸ Yazının devamında ilçelerde yaşayan insanların merkeze oranla daha dayanıklı oldukları da vurgulanmıştır.

Köroğlu gazetesinden yaptığımız bu alıntı, şehrin ekonomi alanındaki sosyal yapısını ortaya koyması bakımından çok ilginçtir. Şirketlere sermaye koyması ve öncülük etmesi gereken insanlar, ne yazık ki şahsî çıkarlarını ön plana almışlardır. Bunun sonunda kendileri gelişemedikleri gibi, toplum olarak büyümemişlerdir. Bu durum vilayetin geri kalmasında son derece önemlidir. Kastamonu tüccarı, küçük sermayeyi birleştirerek büyümesini becerememiştir. Yazıda belirtildiği gibi, şahsî çıkarlar öne alınmış ve ilerisi görülememiştir.

2.Terakki-i Ziraiyye Şirket-i Osmaniyyesi

Mahallî basın kayıtları incelendiğinde II. Meşrutiyet'le beraber Kastamonu'da kurulan ikinci şirketin Terakki-i Ziraiyye Şirketi olduğu anlaşılmaktadır. Esas amacı ipek kozası üretmek olan şirket Şubat 1909 da kurulmuştur. İpekçiliğin yanında arıcılık ve tavukçuluk konusunda da modern tarımın nasıl yapıldığı ve fennî yöntemlerle çiftçilerin bilgilendirilmesi gaye edinilmiştir. Kurucularının çoğu Ziraat yüksekokulu mezunu olup diğer üyeleri de başarılı tüccarlardır. Bu konuda basına yansıyan ilk haber şu şekildedir: "İpekçilik, arıcılık. Vilayetimizin her guna terakkiyata derkâr olan istidadı münasebetiyle bu kerre bazı terakkiperveran bir araya gelerek fevaid-i maddiyesi hudutsuz ve fâidesirrin çokluğu nisbetinde eziyetsiz bulunan ipek böceği yetiştirmek üzere bir şirket teşkil etmiş olduklarını memnuniyet-i azime ile haber aldık Şirket-i mezkûrenin esas maksadı ipek kozasını istihsal etmek ise de bu meyanda ziraatın en mühim şubelerini hâsıl eden arıcılık ve tavukçuluğu dahi fen dairesinde terakki ettirmek üzere birer numune şubeleri açmak ve şimdiye kadar rastgele beslenmekte olan arılarla tavukları fennen nasıl bakılıp ne yolda üretileceklerini ve ekser seneler kovan ve kümeslere savlet ederek rençberlerimizin ellerini böğründe bırakan hastalıkların nasıl tedavi edileceğini ahaliye irâe eyleyecektir"⁹. Yazının devamında kurucuların bilgili, yetenekli kişiler olduğu ve başarılı olacakları ifade edilmiştir.

⁸ Köroğlu Gazetesi, 26 Mart 1330, sayı:253. .

⁹. Köroğlu Gazetesi, 19 Şubat 1324, sayı: 12.

MUSTAFA ESKİ

Şirket idaresi şu kişilerden meydana gelmiştir:

1.Yönetim Kurulu:

Münir Bey (müdür, esnaf), Destişirinzâde Fuat (müd.yrd.), Hacı Melekzade Mustafa Raif (muhasip), Kuzuzâde Hacı Tahir (veznedar).

2. Fen Heyeti:

İbrahim Bey (Orman İdaresi teftiş yard.), İlyâ Efendi (ziraat fen uzm.)

3. Ticaret Heyeti:

Hüsnü Bey, (baytar müf.), Nuhzade Hacı Sait (tüccar), Akdoğanlızade Mehmet Ali (tüccar), Muhzırzade Mahir (tüccar), Bursalı mehmet Emin (katip). Şirketin merkezi olarak Uğurluzade Hanı gösterilmiştir ¹⁰(10)

Basın kayıtlarında şirket hakkında. başkaca bir bilgi yoktur. Daha önce ifade edildiği gibi., çalışmalarında ciddi bir varlık gösterememiş ve aynı yıl kapanmıştır.

3. Kastamonu İslâm Teâvün Şirketi.

İslam Teâvün Şirketi. mahallî Köroğlu gazetesindeki bir yazıya göre 1914 yılının Mart sonu veya Nisan ayı başlarında kurulmuştur. Kesin kuruluş günü belli olmamakla birlikte şirketin I- Kastamonu kâtib-i adlisi tarafından tasdik tarihi olan 10 Nisan 1914 tarihinden itibaren resmen çalışmaya başladığı şirket müdürü Benlizâde Hacı Mehmet Hulusi'nin açıklamalarından anlaşılabilir. Buna göre şirket merkezinin Urgan hanındaki mağaza olduğu, şirket mukavelesinin tasdik tarihi olan 10 Nisan 1330 tarihinden itibaren on sene devanı etmek üzere kurulduğu, beher hissenin bir Osmanlı altını olduğu, sermayesinin elli bin hisse senedinden ibaret bulunduğu ve şimdilik sadece manifatura ticareti ile işe başladığı ifade edilmiştir. Öyle anlaşılıyor ki, Rehber-i Terakki Şirketi'nin kapatılmasından sonra meydana gelen boşluğun doldurulması düşünülmüştür. Burada dikkati çeken konu, önceki şirketin içinde gayri müslimler varken yeni şirket sadece Türkler tarafından kurulmuştur¹¹. İlk başta Daday'dan Seydibeyzade Abdullah ile Taşköprü'den Vidinlizade Hilmi oldukça fazla hisse almışlardır. Şirketin kurucuları şu kişilerdir:

Seydibeyzade Abdullah, Konyalızade Hacı Mehmet, Hamamcızade Hacı Mustafa, Frenkzade Hacı Hüseyin, Namıkbeyzade Reşit, Salimefendizade Hacı Tevfik, Boyacızade Hacı Halit, Muhzırzade Mahir, Ekmekçizade Abdullah, Köse Mehmetzade Hacı Ahmet, Nuhzade Mustafa, Kavukluzade Salim, Hacı İsmailzade Hafız Hasan, Altıağazade Ali, Hacı Halidzade Hacı Hüseyin, Fevzizade Hacı Tahir,

¹⁰ Köroğlu Gazetesi, 26 Şubat i-24, sayı: 15

¹¹ Köroğlu Gazetesi, 9 Nisan 1330, sayı:255.

KASTAMONU T.A.Ş

Himmetzade Hacı Süleyman, Konyalızade Abdullah, Konyalızade Hacı Hamdi, Benlizade Hüseyin, Çerkezzade Hüseyin, Terzi Mehmet Emin, Morkoyunzade Halil, Küçükahmetzade Hacı Emin, ülemeden Şişlizade Hafız M.Emin, Sultani muhasibi Dadaylı Mehmet, Simhiyye Müderrisi Zühtü, Ziyaiyye Müderrisi Hacı Ahmet Ziyaettin, Pehlivanzade Sadık, Taşköprülü Vidinlizade Hilmi, Emirli'den Delihüseyinoğlu Hacı Ali, Taşköprülü Hacı Mehmet Salih, Sultani resim öğretmeni Ahmet, 14.Fırka ,ambar memuru mülazim-i sani Çankırlı Salih, Koçoğlu Tahir, Fetihzade hacı Hafız Mehmet Nuri¹².

Seçimler sonunda şirket yönetimine şu kişiler girmiştir:

1.Heyet-i Mes'ule:

Şirket müdürü tüccardan Benlizade Hacı Mehmet Hulusi; sandık emini tüccardan Konyalızade Hafız Abdullah; üyeler, Hamamcızade Hacı Mustafa ve Frenkzade Hacı Hüseyin.

2.İdare heyeti:

Namıkbeyzade Reşit(başkan), Boyacızade Hacı Halit(2.bşk), Altıağzade Ali(katip), üyeler; Benlizade Mehmet Hulusi, Seydibeyzade Abdullah, Salimefendizade Hacı Tevfik, Hamamcızade Hacı Mustafa, Muhzirzade Mahir, Ekmekçizade Abdullah, Kösezade Hacı Ahmet, Hacı İsmailzade Hafız Hüseyin, Nuhzade Mustafa, Frenkzade Hacı Hüseyin, Konyalızade Hafız Abdullah, Kavukluzade Salim.

Şirket kurucuları asker ve sivil kişilerin elbiselerini imal etmek için İstanbul'dan iki makasdar getirmek için teşebbüse geçmişlerdir. Bunun üzerine 21 Nisan 1330 günü müdür ve mes'ul heyet İstanbul'a gitmiştir¹³. Müdür Hulusi, Konyalızade Abdullah, Frenkzade Hacı Hüseyin ve Hamamcızade Hacı Mustafa İstanbul'dan dönerken çok çeşitli mal almışlar; ayrıca iki tezgahtar, bir makasdar ve iki katip getirmişlerdir. Katibin karısı hanımlar için güzel elbiseler yapan bir kişiymiş ve bu durum bayanlar arasında sevinçle karşılanmıştır. Heyetin İnebolu yoluyla dönüşünde Hacı Ziya Efendi ile İttihat Terakki Cemiyeti adına Hacı Zühtü Efendi Şeker Köprü'ye¹⁴ kadar gitmişler ve karşılama yapmışlardır¹⁵.

Şirketin satış mağazası 17 Mayıs 1330 tarihinde törenle açılmıştır. Önce katip ile müdür, sonra İttihat Terakki Cemiyeti müfettişi Hasan Fehmi konuşmuş; daha sonra müftü dua etmiştir. Vali de yöneticileri kutlamıştır. Köroğlu gazetesi "İtila Yolu" başlıklı bir makale yayınlamış ve şirketi övmüştür. Halk şirketin kurulmasını büyük bir sevinçle karşılamıştır. Hatta küçük bir çocuk idarehaneye gelmiş ve harçlığından biriktirdiği 1 lira ile hisse senedi alarak ortak olmak

¹² Köroğlu Gazetesi, 16 Nisan 1330, sayı:256.

¹³ Köroğlu Gazetesi, 23 Nisan 1330, sayı:257.

¹⁴ Şeker Köprü, eski İnebolu yolu üzerinde ve şehre 10 km kadar uzaktadır. O yıllarda gelip giden önemli kişiler devamlı surette burada karşılanmışlardır.

¹⁵ Köroğlu Gazetesi, 14 Mayıs 1330, sayı:260.

MUSTAFA ESKİ

istemmiştir¹⁶. Daday, Tosya, Devrekani, Taşköprü ve Safranbolu'dan hisse senedi almak için çok sayıda başvuru olmuştur. Dadaylılar 100 hisse senedi almışlar ve 100 hisse daha istemişlerdir.

Bu şirketin ömrü de diğerleri gibi kısa olmuştur. Önce şirketin avukatlığına Mehmet Şevket getirilmiş, sonra şirketin bütün işlemleri ve hesapları tasfiye edilmiştir. İşleri yürütmeye de Pencerecikadıza Hafız Ahmet seçilmiştir¹⁷. Daha sonraki durum hakkında bilgiye rastlanılmamıştır.

4. Kastamonu Milli Ticaret Anonim Şirketi.

Her türlü ticaret, sanayi ve nakliye işlerini yapmak üzere kurulmuş ve 2 Teşrinisani 1332 de padişaha arz edilmiştir. Ticaret nezaretinin 421167/349 sayılı yazılarıyla 7 Şubat 1332 de faaliyete başlamıştır. Şirketin süresi 15 yıl ve sermayesi 15 bin Osmanlı lirası olarak belirlenmiştir. Her biri 5 Osmanlı altını olmak üzere 3 bin hisse kabul edilmiştir. Şirketin kurucuları şu kişilerdir:

Salimefendizade Tevfik(yön.kr.bşk.), Salimefendizade Reşit(müdür), Şemsizade Şükrü, Ishakzade Necip, Koçoğlu Tahir, Altağazade Hafız Mehmet, Rizeli Gençalizade Burhanettin, Salimefendizade Salim¹⁸.

Şirketin kurulmasından sonra üç gün içinde 300 hisse satılmıştır. Şirketin açılması maksadıyla 27 Nisan 1333 Cuma günü bir tören yapılmıştır. Vali, kumandan Celal Bey ve kalabalık bir vatandaş grubu katılmıştır. Şirket müdürü Reşit Bey bir konuşma yapmış ve gayelerini açıklamıştır¹⁹.

Köroğlu gazetesindeki bir haberden anlaşıldığına göre, şirketin kurulmasından Viyanalı bir tüccar haberdar olmuş ve bir mektup yazarak ticaret yapmak istediğini belirtmiştir. Şirket kurucuları da Viyana elçiliğimize bir yazı yollayarak bu tüccar hakkında bilgi istemişlerdir. Köroğlu gazetesi, halkın hisse senetlerine gösterdiği ilgiyi övmüştür. Ancak memur ve esnafların hisse senedi almayışlarını tenkit etmiş ve bu insanların geleceği pek göremediklerini ifade etmiştir. Gazete ayrıca, şirketin ilanlar vererek amaçlarını duyurmasını da istemiş ve ABD'de bir senede 220 milyon Osmanlı altını tutarında reklam yapıldığını yazmıştır²⁰.

Yine Köroğlu gazetesinde yayınlanan bir makalede şirketin Anadolu Milli Mensucat Şirketi ile bağlantı kurması veya hiç değilse bu şirketin Kastamonu'daki

¹⁶ Köroğlu Gazetesi, 21 Mayıs 1330, sayı:261.

¹⁷ Köroğlu Gazetesi, 7 Kanunusani 1330, sayı:294.

¹⁸ Köroğlu Gazetesi, 12 Nisan 1333, sayı:409.

¹⁹ Köroğlu Gazetesi, 3 Mayıs 1333, sayı:412.

²⁰ "Kastamonu Milli Ticaret Anonim Şirketi Hakkında", Köroğlu Gazetesi, 24 Eylül 1333, sayı:415.

KASTAMONU T.A.Ş

işlerini üstlenmesini istemiştir²². Öyle anlaşılıyor ki, hisseler tam ödenmemiş ve bu şirket de diğerleri gibi kapanıp gitmiştir.

5.Kastamonu Bankası Türk Anonim Şirketi.

I. Dünya Savaşı'nın getirdiği ağır yük ve arkasından başlatılan Milli Mücadele hareketi ekonomik yapımız üzerinde çok derin etkiler meydana getirmiştir. Zaten bozuk olan ekonomi, savaşlarla daha da ağırlaşmıştır. Hele Kurtuluş Savaşı'nda elde kalan son kuruşlar da harcanmıştır. Savaş sonrasında Türkiye her alanda yeniden şekillenmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, halkımız fakir ve yeterli sermaye olmadığı için ekonomik sahadaki öncülük görevini devlet üstlenmiştir. Bir yanda ağır borçlar ödenmiş, öte yandan temel alanlara yatırımlar başlatılmıştır. Başta Atatürk olmak üzere, Cumhuriyeti kuran insanların hepsi de dinamik ve heyecanlı kişilerdir. Taşra illerinde de aynı heyecan görülmektedir. Özellikle mahalli basına baktığımızda insanlar, beldelerini geliştirmek için çeşitli atılımlar başlatmışlardır.

Cumhuriyetin Kastamonu'ya getirdiği dinamik hareketlerden birisi Kastamonu Bankası T.A.Ş. tir. Banka kurmak, onu işletmek ve devam ettirmek diğer şirketlerden farklı ve her devirde zor bir iştir. Üstelik bunun taşra illerinde yürütülmesi daha da zordur. Kastamonu'nun aydın insanları 1929 yılında bir banka kurmaya karar vermişlerdir. Bilindiği gibi 1929'da dünyamız ağır bir ekonomik buhran yaşamaya başlamıştır. Buna rağmen müteşebbis ruhlu insanlar Cumhuriyet idaresinin getirdiği heyecan içinde çalışmalarına başlamışlardır. Banka, Esas Mukaveleamenin 2. Maddesindeki bilgilere göre şu kişiler tarafından kurulmuştur

Kastamonu mebusları Mehmet Fuat, Refik, Ali Rıza, Cemal, Hasan Fahmi; Ankara Mebusu Halit Ferit; Kastamonu Belediye Başkanı Corukzade Hilmi; Kastamonulu çiftçi, tüccar ve işadamlarından Salim Efendizade Şükrü, Muhzırzade Mahir, Malikizade Hacı Ömer Akdoğanlızade Faik, Ekmekçi Ahmetzade Abdullah, Alikamanzade İsmail, Cumhuriyet Halk Fırkası vilayet mutemet vekili Hamdi, Muallim Nihat (Dicle), Muallim Talat Mümtaz (Yaman), Fabrikatör Koçoğlu Tahir, Tokatlzade Mehmet Salih, Himmet Efendizade İhsan, Taşköprülü Eyüpzade Sabri; İnebolulu tüccarlardan Tonoğluzade Mehmet Şehim, Battalzade Mustafa, Çolakzade Refik, Kabaalızade Mehmet Hamdi, İmamoğlu Ahmet, Abdipaşazade Hacı Hafız Abdülaziz, Hacıbektazade Hüseyin mahdumu Hüseyin Fahri, Ambarcızade Akif; Topyalı tüccarlardan Ocaklızade mahdumları A. Haşim, Halifezade Ali, Sakızade Tevfik, Sakızade Mahmut, Müftüzade Mahir, Boynueğrizade Osman, Rukiyezade Mehmet Rıfat, Hacıalizade Baki; Daday tüccarlarından Karakaşzade Kadir, Gürcüzade Şükrü, Sarımsakçızade Hüseyin, Seydibeyzade Abdullah, Seydibeyzade

²² Kastamonu Gazetesi, 25 Şubat 1334, sayı:2239.

MUSTAFA ESKİ

Hüseyin, Berberzade Hacı Yakup; Kürelilerden Kaymakam Fehmi, Belediye başkanı Muhzırzade Mehmet Sabri, Muhacirzade biraderlerden Hasan Fehmi, Hacı Yirmibeşoğlu Mustafa Rıfki; Araçlı Karabeyzade Kamil; Ankara'da emlak sahibi Doygarzade Naşit.

Banka ile ilgili esas mukavelename 3 Aralık 1929 tarihinde Ankara II. Noterliğine verilmiş ve noter vekili tarafından onaylanmıştır. Daha sonra Bakanlar Kurulunun 11.12. 1929 tarihli toplantısında görüşülmüş ve kabul edilmiştir. Sözleşme 28 Aralık 1929 da İktisat Vekili adına Müsteşar Şakir ve Şirketler müdüriyetinde Hamit Bey'in tasdikinden geçmiştir. Bu işlemlerden sonra bankanın sözleşmesi Kastamonu Asliye Hukuk mahkemesinin 26.2 1930 tarihli kararıyla tasdik ve tescil edilerek Kastamonu Ticaret Odasına gönderilmiştir. Ticaret Odası bankayı kayıtlarına geçirmiş ve 8.2.1930 tarihinde tescil edilmiştir. Bankanın 128 maddeden ibaret olan esas sözleşmesi Kastamonu gazetesinin 11-13 Mart 1930 tarihli nüshalarında yayınlanmıştır. Birinci maddede bir Anonim Şirket kurulduğu, ikinci maddede kurucuların adları, üçüncü maddede şirketin unvanı (Kastamonu Bankası Türk Anonim Şirketi), dördüncü maddede çalışma sahaları belirtilmiştir. Bu maddeye göre banka, ticaret ve sanat erbabına ehven şartlarla kısa ve uzun vadeli borç vermek; ticaret, ziraat ve sanayi sahalarına bankacılık hizmeti sunmak amacıyla kurulmuştur. Altıncı maddede şirketin süresi 30 yıl olarak belirtilmiştir. Yedinci madde sermaye ile ilgili olup bu konuda şunlar yazılmıştır: "Şirketin sermayesi beheri (beş) Türk lirası kıymetinde ve nama muharrer ve Türklere münhasır on bin hisseye münkasım elli bin Türk lirasından ibarettir." Buna göre hisse senetleri çıkarılmış ve satılarak bankanın sermayesi temin edilmiştir. Araştırmalarımız sırasında Kastamonu Bankası'na ait sadece bir hisse senedi bulunabilmiştir. Makalenin ekinde sunulan 0385 numaralı, on hisse karşılığı ve 50 TL değerindeki bu senet, banka kurucularından ve aynı zamanda belediye başkanı olan Corukzade Hilmi Bey'in eşi Fatma İsmet Hanım adına düzenlenmiştir.²³ Beyaz renkli kalın kağıt kullanılmış ve etrafı yeşil renk çerçeve ile süslenmiştir. Senedin altında bankanın mühürü, İdare Meclisi Reisi ve iki azanın (M. Faik ve Ahmet Hamdi) imza ve mühürleri vardır. İdare Meclisi başkanı kişi, muhtemelen imza kaşesi veya mühür kullanmıştır. İsim net olarak okunamamakla birlikte Refik Bey'e ait olmalıdır. Dört sayfa olarak düzenlenen senedin ön yüzünde ferağ muamelesi için iki satırlık bir boşluk ile şirket esas mukavelenamesinin 6, 7, 18, 19, 21, 24, 32, 33 ve 83. Maddelerinin özeti bulunmaktadır. Diğer tarafta ise otuz adet hissa-i temettü ve faiz kuponları vardır. Bu kuponların üzerinde 930'dan 959'a kadar numara yazılıdır. Bunlardan 930, 931 ve 932 numaralı olanlar kesilmiştir. Kuponların bulunduğu sayfanın arkasında yazı yoktur.

Gerek sözleşmede ve gerekse hisse senedi üzerindeki ifadede hisselerin sadece Türklere ait olduğu yazılmıştır. Yine sözleşmenin 108. maddesine göre

²³ Kastamonu Bankası'na ait bu hisse senedi Fatma İsmet Hanım'ın ölümünden sonra sandığından çıkmış ve torunu Dt. Ekrem Esen'den alınmıştır.

KASTAMONU T.A.Ş

bankanın bütün memur ve müstahdemlerinin de Türklerden ve tercihan ticaret okullarını bitirenlerden olacağı açıklanmıştır.²⁴

Basın kayıtları incelendiğinde bankanın kurulmasına milletvekillerinden Refik Bey öncülük etmiştir.²⁵ Bankanın kuruluşuna olumsuz bakanlar da olmuştur. Kastamonu Gazetesindeki bir haberde kurucuların çok çalıştıkları belirtilmiş ve "Olmaz olmaz diyenler kendilerinde yaşamak kudretini görmeyenlerdir" demek suretiyle bu kişilere cevap verilmiştir. Yine bir başka yazıda, bankanın kuruluş amacı açıklanmış ve küçük sermayeli bankaların yaşamadığı endişesinin yersiz olduğu, halkın bu müesseseye sahip çıkacağı ifade edilmiş ve "milli endişelerle, güzel ve samimi niyetlerle doğan Kastamonu Bankası halkın, köylünün, aziz Kastamonuluların elleri indinde yükselecektir" denilmiştir.²⁶

Bankanın kurucular kurulu 24 Şubat 1930 günü Kastamonu Ticaret Odasında toplanmıştır. Toplantıya milletvekili Refik Bey başkanlık etmiş ve Ziraat Bankasına yatırılan 12.500 TL tasdik edilmiş ve 12 kişilik idare heyeti seçilmiştir. Yönetimde şu kişiler görev almıştır: Kastamonu mebusu Refik, Ankara mebusu Halit Ferit, Halk Fırkası mutemedi Hamdi, Belediye Başkanı Corukzade Hilmi, merkez kaza mutemedi Abdullah, Muhzırzade Mahir, Akdoğanlızade Faik, Hacı Mehmet Salih, Malikizade Hacı Ömer, Battalzade Mustafa, Himmetzade İhsan, Koçoğlu Hamdi. Bankanın denetçiliğine Ziraat Bankası müdürü Müslim ve meclis üyesi Sabri getirilmiştir. Bankanın memurluğuna (müdür) ise İnebolu Ziraat Bankası memurlarından Mustafa Bey tayin edilmiştir.²⁷ Bu toplantıya, İktisat Vekaleti adına Vali Murat (Germen) Bey katılmış ve dedikodulardan, tezvirlerden yılmamak gerektiğini, iktisadi kurumların yüceltilmesi gerektiğini belirtmiş ve "yürüteceğiz, yükselteceğiz" demiştir.

Kastamonu Ticaret Odası tarafından yapılan bir ilandan anlaşıldığına göre; bankanın Nasrullah Camii civarında 15 numaralı mahalde²⁸ faaliyete başladığı, Ticaret ve Sanayi Odasına 28 sicil numarada kayıtlı olduğu ve ticaret siciline 26.3.1930 tarihinde tescil edildiği anlaşılmaktadır.²⁹

1932 yılında yapılan genel kurul toplantısında milletvekillerinden Refik, Halit Ferit ve Battalzade Mustafa Beyler yönetim kurulundan ayrılmışlardır.

Kastamonu Bankası esnafa ve tüccara borç vermiş ve özellikle bu insanların tefecilerin eline düşmesini önlemiştir. Bu şekliyle bile banka önemli bir hizmet göstermiştir. 1934 yılında yapılan genel kurul toplantısında sermayenin

²⁴ Kastamonu'da, mübadele antlaşmasına kadar Rum ve Ermeni nüfus yaşamıştır. 1923'ten sonra ise Rumlar gitmiş sadece Ermeniler kalmıştır. Banka hisselerinin sadece Türkler'e ait olması yakın tarihte yaşanan olayla ilgili olmalıdır.

²⁵ *Kastamonu Gazetesi*, 31.3.1929, sayı: 2784.

²⁶ *Kastamonu Gazetesi*, 18.2.1930, sayı: 2911.

²⁷ *Kastamonu Gazetesi*, 23.2.1930, sayı: 2913.

²⁸ Hasip Yılanlıoğlu (1908-1997) bankanın şu anki Zafer Eczanesinin bulunduğu eski ahşap binanın ikinci katında açıldığını söylemiştir.

²⁹ Bugün Kastamonu Ticaret ve Sanayi Odasında Kastamonu Bankası ile ilgili hiçbir arşiv bilgisi yoktur.

MUSTAFA ESKİ

50.000 TL'ye ulaştığı, 1933 yılı karından kuruculara 8.95, hissedarlara da 7.20 TL dağıtıldığı görülmektedir.³⁰

Bankanın daha sonraki yıllarına ait faaliyetlerinin nasıl seyrettiği konusunda yeterli bilgimiz yoktur. Ancak hissedarlar 13 Mart 1938 tarihinde toplanmışlar, sermayeyi çoğaltarak sanayi işlerinde kullanma konusunda karar almışlardır. Bu arada kendir fabrikası işinin ele alınması da görüşülmüştür.³¹ Bu konuda etütler bile yaptırılmıştır. Ne var ki bu güzel kararlar uygulanamamıştır. Faizlerin %8.5'a düşmesi ve masrafların karşılanamayışı gibi basit gerekçelerle bankanın kapatılması kararlaştırılmıştır. Vilayetin ekonomi tarihindeki en büyük yanlışlık da işte o zaman yapılmıştır.

Kastamonu, ülkemizin en fazla kendir üreten bir bölgesidir. Banka o günlerde kendir fabrikası işine el atmış olsaydı, kendir sanayii o yıllarda canlanacak, üreticiler para kazanacaktı. Bunun yanında sanayi işine giren banka hem hayırlı bir işe destek olacak hem de para kazanıp güçlenecekti. Sanayi sahasına el atan bankaların daha sonraki yıllarda çok güçlendikleri herkesçe bilinen bir gerçektir. Bundan dolayı 1938 yılında Kastamonu açısından tarihi bir fırsat kaçırılmıştır.

Bankanın kapatılacağı haberi mahalli basında çok tenkit edilmiştir. Ziya Demircioğlu bu bankanın %20-25 faizle para veren tefeciliğin önüne geçtiğini, bugüne kadar Kastamonu'da kurulan en önemli şirketin Rehber-i Terakki Şirketi olduğunu, bu şirketin Osmanlı Bankası³² ile rekabet ettiğini; ancak çekememezlik ve şahsi ihtiraslar yüzünden battığını belirtmiştir. Makalesinde 60000 TL gibi bir sermayeye sahip olan bankanın dağılmasını esefle karşıladığını; bankanın elektrik üretimi ve kendir sanayii alanlarında faaliyet göstermesinin daha iyi olacağını ifade etmiştir.³³ Mahalli gazetelerden Doğrusöz'de yayımlanan bir makalede, bankanın kapanmasının Kastamonu'da şirket fikrini öldürecek kötü bir hareket olarak kabul edileceği, sebep olanların milletin şirket fikrini mezara gömerek buna bayraktarlık ettikleri, kapatmak isteyenlerin şirket fikrini tarihin sinesine gömmeye alet oldukları sert bir dille tenkit edilmiştir.³⁴

Kastamonu'da 15 Haziran 1919'da çıkarılan Açıksöz Gazetesi kurucularından ve Milli Mücadeleye heyecanlı yazılarıyla katkıda bulunan Hüsni Açıksöz de yazdığı makalede bankanın sanayi işine girmesini istemiş ve bankanın kapatılmasının uygun olmayacağını ifade etmiştir.³⁵

³⁰ Kastamonu Gazetesi, 22.3.1934, sayı: 3505.

³¹ Doğrusöz Gazetesi, 13.3.1938, sayı: 84.

³² Osmanlı Bankası İstanbul'da 1863 yılında açılmıştır. Kastamonu gazetesinin 30 Temmuz 1899 (14 Temmuz 1315) tarih ve 1300 sayılı nüshasındaki bilgilerden, Osmanlı Bankası Kastamonu şubesinin 25 Temmuz 1899 günü şehrin Arabapazarı semtinde açıldığı anlaşılmaktadır. Ancak Kastamonu gazetesinin 3 Mayıs 1899 (21 Nisan 1315) tarih ve 1288 sayılı nüshasında Diran Efendi'den söz ederken kendisinin 17 yıldır Kastamonu'da bankanın memurluğunu yaptığı yazılmıştır. Bu duruma göre banka muhtemelen 1872'den itibaren acenta olarak faaliyete başlamış olmalıdır.

³³ Ziya Demircioğlu, "Kastamonu Bankası kaldırılıyor mu?" Doğrusöz Gazetesi, 26.7.1938, sayı: 122.

³⁴ "Yine Bankaya Dair" Doğrusöz Gazetesi, 5.8.1938, sayı: 125.

³⁵ Doğrusöz Gazetesi, 9.8.1938, sayı: 124.

KASTAMONU T.A.Ş

Kastamonu Bankası'nın Eylül 1938'de yapılan toplantısında sermayenin 64.000 TL olduğu açıklanmıştır. 4.000 TL'lik hisse sahipleri, bankanın sanayi işine girmesini, 44.000 TL'lik hisse sahipleri ise kapatılmasını istemişlerdir. Murakıp raporunda, bankada işlemlerin zor yürüdüğü, faizin azaldığı, masrafın korunamadığı, masraftan tasarruf yapıldığı ve hissedarların da az kara razı oldukları takdirde bankanın devamının mümkün olduğu ifade edilmiştir.³⁶

Bazı iyi niyetli ve uzağı gören hissedarlar ile basın mensuplarının sanayi işine el atılmasını istemelerine rağmen dar görüşlü ve rizikoyu sevmeyen ortakların paralarını almayı tercih etmeleri üzerine banka kapanmıştır. Bu kararı verenler Kastamonu'da şirket kurma fikrini de gerçekten öldürmüşlerdir. Oysa ki direnç gösterip az kara razı olsalardı ve nihayet sanayi ile elektrik işlerine girişilseydi, bugün Kastamonu çok daha farklı olurdu. Banka büyüyüp güçlenir; diğer önemli sahalara da yatırım yapılırdı.

Yukarıda anlatmaya çalıştığımız şirketler hep iyi niyetlerle kurulmuş, ancak uzun ömürlü olmamıştır. Küçük çıkar hesapları ve çekememezlik gibi, olumsuzluklar hep yaşanmıştır. Kastamonu'da sermaye yetersizliği, yol ve liman gibi alt yapı noksanlığı şüphesiz ki verimliliği engellemiştir. Ancak bütün bu doğruların yanında, başlangıçtaki girişimci insanlar aynı ruh ve heyecanla yollarına devam edememişler, gereken yerde cesaret ve en önemlisi sabır gösterememişlerdir. Bugün de Kastamonu'da küçük aile şirketlerinin dışında, ilin ekonomisinde sürükleyici role sahip şirketler yok gibidir.

³⁶ Doğrusöz Gazetesi, 9.9.1938, sayı: 135.

**Kastamonu Bankası Türk
Anonim Şirketi**

**MERKEZİ
KASTAMONU**

ON HİSSE SENEDİDİR

ELLİ TÜRK LİRASIDIR

Mezuniyeti mütekaddemesi İcra Vekilleri Heyetinin 11 / 12 / 020 tarihli iktisamında tasvip ve kabul buyularak Türkiye Cumhuriyeti Riyasetinin ahi tasdikına iktiran etmiş ve 28 İhtisamvevvel 929 tarihinde İktisat Vekâleti celilesince tasdik ve teşekkülü 26-2-030 tarihinde Kastamonu Asliye mahkemesince tasdik ve 8-3-030 tarihinde sicilli ticaretce tescil ve 13 Mart 030 tarihinde ilan edilmek suretiyle kat'i olarak teşekkül etmiştir.

Sermayesi: Beheri beş Türk Lirası layme'inde müavi muharrer ve Türklere aıl on bin hisseye nübuksem Elli Bin Türk Lirasıdır.

Sermayenin Yirmi Beş Bin Lirası tedige edilmiştir.

№ 0385

Coruh yakt. liban. g. p. a. s. factua. q. m. t. Nemra muharrer ELLİ Türk Lirası kıymetinde

On Hisse senedir.

AZA

M. F. J.

AZA

İDARE MECLİSİ REİSİ

M. F. J.

